

КЫСКАЧА МАЗМУНУ

Даярдаган	: Толгонай Дунганова
Университет	: Кыргыз-Түрк “Манас” Университети
Институту	: Коомдук Илимдер Институту
Багыты	: Түркология
Иштин сапаты	: Магистрдик диссертация
Беттердин саны	: XVIII+167
Бүтүрүү датасы	: .../.../2014
Илимий жетекчиси	: Ф. и. д., доц. Бурул Сагынбаева

КЫРГЫЗ ТИЛИНДЕГИ СЫЛЫКТЫК МААНИСИНИН ТУЮНДУРУЛУШУ

Тейлөө чөйрөсүндө, кызмат абалында, турмушта, жумушта, үй-бүлөдө ж.б. жагдайларда пикир алышуучулардын бири-бирине сылык-сыпаа болуусу, сылык кайрылуусу, сылык учурашып, сылык коштошуусу эң керектүү жана эң маанилүү. Анткени кандай гана жагдай болбосун адам жылуу-жумшак, сылык айтылган сыпаа сөз менен, сылыктыгы, кичипейилдиги менен адам көңүлүн көтөрөт, мамилесин, ынтымагынарттырат, байланыш курат. Бул байланыш тилдик жана тилдик эмес бирдиктер аркылуу ишке ашат. Мына, ошондуктан ар бир элдин өзүнүн сылыктык маанисин туюндуруучу вербалдык жана вербалдык эмес каражаттары болот.

Кыргыз тилинде сылыктык маанисин туюндуруучу каражаттар (тилдик ар кандай бирдиктер, ар кандай морфемалар, синтаксистик конструкциялар, лексикалык каражаттар, тилдик эмес каражаттар) көп. Ушундан улам, бул иште кыргыз тилиндеги сылыктык маанисин туюндуруучу тилдик каражаттарды топтоп, алардын ички табиятын жана функциясын, байыркы этимологиясын, өсүү эволюциясын, колдонулуш өзгөчөлүктөрүн, грамматикалык, семантикалык маанилерин ачып берүү менен бирге аларды маанилик жүгүнө жараша ФСА методунун негизинде алкактарга жайгаштыруу аракети көрүлдү.

Адамдар пикир алышууда өзүнүн оюн, маанайын жана ички каалоолорун билдирүү үчүн оозеки пикир алышуудан тышкары ымдоо-жаңсоолорду да колдонот. Ымдоо-жаңсоо, көз караш, тулку-бойдун ал-абалы – пикир алышуунун вербалдык эмес каражаттары болуп саналат. Этикеттин кошумча каражаттары болгон ымдоо-жаңсоолор, тулку бойдун ал-абалы тил сыяктуу эле улуттук өзгөчөлүктөргө ээ. Мисалга алсак, улуу адамдын алдынан кыя өтпөө, бетине тик карабоо, жүгүнүү, оң кол менен сунуу сыяктуу сылыктык маанисин туюндурган ымдоо-жаңсоолор аркылуу кыргыз элинин маданиятын, мүнөзүн, улуттук өзгөчөлүктөрүн ачып берүү аракети жасалды.

Диссертациялык иш киришүү бөлүмү менен башталат. Киришүүдө изилдөөнүн актуалдуулугу, иштин максаты, алдыга коюлган милдеттери, колдонулуучу ыкмалар, иштин жаңылыгы, практикалык маанилүүлүгү ж.б. жөнүндө маалымат берилет. Жалпысынан иш үч бөлүмдөн турат. Биринчи бөлүмдө сылыктык маанисинин жалпы мүнөздөмөсү, сылыктык мааниси жөнүндө түшүнүк, сылыктык мааниси жана анын кыргыз тил илиминде изилдениши берилет. Экинчи бөлүмдө сылыктык маанисинин семантикасы каралат. Мында сылыктык маанисинин семантикасы жана сылыктык маанисинин ФСАсы изилденет. Ал эми үчүнчү бөлүмдө сылыктык маанисин туюндурдуучу вербалдык жана вербалдык эмес каражаттар каралат. Иштин корутунду бөлүмүндө болсо, кыргыз тилиндеги сылыктык маанисин туюндурган вербалдык жана вербалдык эмес каражаттар изилденип чыккандан кийинки иштин натыйжасы, байкаган өзгөчөлүктөр берилет. Ошондой эле статистикалык методдун негизинде сылыктык маанисин туюндурдуучу каражаттардын статистикасы берилип, ал каражаттар алкактарга жайгаштырылып, сылыктык маанисинин ФСАсы түзүлөт.

Ачкыч сөздөр: сылыктык, этикет, кептик этикет, вербалдык жана вербалдык эмес каражаттар, кеп бирдиктери, калып формалар, кайрылуу, учурашуу, коштошуу, табу, эвфемизмдер.

ÖZ

Hazırlayan	: Tolgonay Dunganova
Üniversite	: Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Türkoloji
Tezin niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa sayısı	: XVIII+167
Mezuniyet tarihi	: .../.../2014
Tez danışmanı	: Doç. Dr. Burul Sagınbayeva

KIRGIZTÜRKÇESİNDEKİ NEZAKET KAVRAMININ İFADE EDİLİŞİ

Hizmet gösterme alanında, görev yapma durumunda, yaşam tarzımızda, iş yerinde, ailede v. b. vaziyetlerde insanların anlaşması için birbirine nazik olması, nezaketle davranması, nazik selamlaşması, nazik vedalaşması çok önemlidir. Çünkü her hangi bir durumda, insanın tatlı ve nazik söylenen sözlerle, saygıyla, nezaketle konuşması, insanın moralini yükseltir, birbiriyle olan ilişkilerini, dostluğunu daha fazla kuvvetlendirir, aradaki irtibatı sağlamlaştırır. İnsanlar arasındaki ilişkilerdil vedil dışı unsurlarla sağlanır. Bu yüzden, her milletin nezaket kavramını ifade eden dil ve dil dışı unsurlar vardır.

Kırgız Türkçesinde nezaket kavramını ifade eden araçlar (dilin çeşitli unsurları, çeşitli morfemler, sözdizimi, kelime hazinesinin unsurları, dil dışı unsurlar) çoktur.

Bu çalışmada Kırgız Türkçesindeki nezaket kavramını ifade eden dil unsurlarını toplayıp, onların iç yapısı, görevi ve fonksiyonu, etimolojisi, gelişme süreci, kullanım özellikleri, grammer ve anlam bilgisi bakımından manaları ve onların anlamlarına göre İşlevsel ve Anlamsal özellikleri neticesinde kullanım alanları gösterilmektedir.

İnsanlar konuşurken kendi fikirlerini, moralini ve iç dünyasını belli etmek için konuşma haricinde beden dilini de kullanmaktadırlar. Jestler, gözün hareketleri, beden

dili konuşmanın dil dışı unsurları olarak sayılır. Konuşma eylemine yardımcı olan jestler, beden dili, kelimelerin kullanım özellikleri gibi unsurlar milli özelliklere sahiptir. Örneğin, yaşlı adamın önüne geçmemek, yüzüne dik bakmama, baş eğmesi, herhangi bir şey ikram ederken sağ elle verilmesi gibi nezaket kavramını ifade eden jestlerle Kırgız halkının medeniyetini, milli özelliklerini ifade etmeye çalıştık.

Tez giriş bölümüyle başlanmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın günümüzdeki önemi, çalışmanın amacı, görevleri, kullanılan üsluplar, çalışmanın getireceği yenilikler, araştırmanın günlük hayattaki önemi v.b hakkında bilgi verilmektedir.

Araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde nezaket kavramının genel özellikleri, nezaket kavramı hakkındaki düşünceler, nezaket kavramı ve onun Kırgız Türkçesi açısından incelenmesi verilmiştir. İkinci bölümünde nezaket kavramının anlam bilgisi açısından özellikleri gösterilmiştir. Bu bölümde nezaket kavramının anlamı ve yapısı, nezaket kavramının İşlevsel ve Anlamsal Alanı tespit edilmiştir. Üçüncü bölümde ise nezaket kavramının dil ve dil dışı unsurları incelenmektedir.

Sonuç kısmında Kırgız dilindeki nezaket kavramını ifade eden dil ve dil dışı unsurları incelendikten sonra çalışmamızın sonucu ve tespit ettiğimiz özellikler verilmektedir. Bununla birlikte istatistiksel verilerle nezaket kavramını ifade eden araçların istatistiksel özellikleri ve nezaket kavramının İşlevsel ve Anlamsal Kullanım Alanları gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nezaket, ilişki, konuşma görgüsü, konuşma araçları, konuşmanın kalıpları, selamlaşma, vedalaşma, Kırgız Türkçesi, dil, örtmeceler.

АБСТРАКТ

Подготовила : Толгонай Дунганова
Университет : Кыргызско-Турецкий Университет «Манас»
Институт : Институт Социальных Наук
Направление : Тюркология
Вид исследования : Магистерская диссертация
Количество страниц : XVIII+167
Дата завершения : .../.../2014
Научный руководитель: Док.фил. н., доцент Бурул Сагынбаева

ПУТИ ВЫРАЖЕНИЯ ВЕЖЛИВОСТИ В КЫРГЫЗСКОМ ЯЗЫКЕ

В сфере обслуживания, на работе, в повседневной жизни, в семье и других ситуациях вежливость между собеседниками, вежливое отношение, вежливое приветствие, вежливое прощание очень необходимо и очень важно. Потому что в любой ситуации теплое вежливое обращение, учтивость поднимает настроение человека, улучшает дружественные отношения, создает связь. Поэтому у каждого народа существуют вербальные и не вербальные средства, трактующие смысл вежливости. На кыргызском языке много средств (разные языковые единицы, разные морфемы, синтаксические конструкции, лексические средства, не языковые средства). В связи с этим в данной работе была предпринята попытка собрать языковые средства кыргызского языка трактующие смысл вежливости, раскрывая их внутреннюю природу и функции, древнюю этимологию, эволюцию роста, особенности использования, грамматические и семантические смыслы в соответствии с их смысловой нагрузкой систематизировать на основании метода ФСП (функциональное-семантическое поле).

Также люди при общении для передачи своих мыслей, эмоций и внутренних переживаний кроме слов используют мимику и жесты. Мимика, жесты, взгляд, поза тела – являются не вербальными средствами общения. Являясь дополнительными средствами общения, мимика, жесты, поза тела имеют

национальные особенности. У кыргызского народа есть мимики и жесты обозначающие проявление вежливости, например, нельзя переходить дорогу старшим, нельзя смотреть им прямо в глаза, поклоны, предметы нужно подавать правой рукой. Путем разъяснения подобных средств не вербального общения мы постарались раскрыть культуру, характер кыргызского народа, национальные особенности.

Диссертация начинается вводной частью. Во введении дана информация о актуальности исследования, цели работы, поставленных задачах, примененных методах, новизне работы, практической важности и т.д. В общем, работа состоит из трех частей. В первой части рассматриваются общая характеристика смысла вежливости, понятие о смысле вежливости, смысл вежливости и его исследование в науке кыргызского языка. Во второй части рассматривается семантика вежливости. В этой части исследуется семантика вежливости и ФСП смысла вежливости. А в третьей части, приведены вербальные и не вербальные средства обозначающие смысл вежливости. В заключительной части работы сделаны выводы исследования вербальных и не вербальных средств кыргызского языка обозначающие вежливость, приведены замеченные особенности. Также на основании статистического метода проведена статистика средств обозначающих вежливость, эти средства систематизированы, создана ФСП смысла вежливости.

Ключевые слова: вежливость, этикет, речевой этикет, вербальные и не вербальные средства, языковые единицы, устойчивые формы, обращение, приветствие, прощание, табу, эвфемизмы.

ABSTRACT

Written by : Tolgonai Dunganova
University : Kyrgyz-Turkish University “Manas”
Department : Enstitute Of Social Science
Branch : Turkology
Type of Dissertation : Master’ s Thesis
Quantity of pages : XVIII+167
Date closed : .../.../2014
Supervisor : Doktor of Sci., Assis. Prof. Burul Sagynbaeva

WAYS OF EXPRESSING POLITENESS IN KYRGYZ LANGUAGE

In the service sector, at work, in everyday life, in the family and in other situations, the politeness between talkers, polite attitude, polite welcome, and polite leave-taking are very necessary and very important. Because in any situation warm courteous behavior, courtesy improve a person’s mood, improve friendly relationships, create a connection. Therefore every nation has verbal and non-verbal means that interpret the politeness meaning. The Kyrgyz language has many means (different linguistic units, different morphemes, syntaxes formations, lexical tools and non-language tools). In this connection this work has attempted to compile linguistic means of the Kyrgyz language that interpret the politeness meaning, revealing their inner nature and functions, ancient etymology, growth evolution, usage features, grammatical and semantic meanings, their systematization according to their meaning on the basis of the FSF (functional semantic field) method.

People also in their communication use facial expressions and gestures in addition to words in order to communicate their thoughts, emotions and inner feelings. Facial expressions, gestures, body posture, glance are non-verbal means of communication. As an additional means of communication the facial expressions, gestures, glance, body posture have national features. The Kyrgyz people have facial expressions and gestures indicating expression of courtesy, for example, you must give

a way to seniors, it is prohibited to look straight in the seniors' eyes, bows and items should be given by right hand. By clarifying these means of non-verbal communication we tried to uncover the culture, character of the of Kyrgyz people, their national features.

The dissertation begins from the introductory part. The introduction contains information on the relevance of research, the work objectives, set tasks, methods applied, the work novelty, practical importance, etc. In general, the work consists of three parts. The first part describes general characteristics of the politeness meaning, the notion of the politeness meaning, politeness meaning and its research in the science of the Kyrgyz language. The second part reviews the semantics of politeness. In this part the semantics of politeness and its organization, FSF of the politeness meaning are studied. And the third part contains verbal and non-verbal means designating the politeness meaning. The final part of the work contains the findings of the study of verbal and non-verbal means of the Kyrgyz language designating politeness, and identified features are stated. Also based on statistical method the statistics of means designating politeness are provided, these means are systemized; the FSF of the politeness meaning is created.

Key words: politeness, etiquette, speech etiquette, verbal and non-verbal means, linguistic units, persistent forms, address, greeting, leave-taking, taboo, euphemisms.